

Н. М. Грущинська,
к. е. н., доцент Інституту міжнародних відносин, Національний авіаційний університет

ІННОВАЦІЙНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання формування сучасного постіндустріального суспільства, в якому головними продуктами виробництва є інформація і знання. Враховуючи трансформаційність процесів у економіці України та формування моделі подальшого її розвитку під впливом тенденцій постіндустріального суспільства, в статті піднімаються проблеми інформаційно-інноваційного розвитку України та її інвестиційного забезпечення.

In the article discusses the formation of the modern post-industrial society, where food production is a major information and knowledge. Given transformatsiynist in the economy of Ukraine and the formation model further development under the influence of trends in postindustrial society, the article raised the problem of information and innovation development of Ukraine and its software investment.

Ключові слова: технологічний уклад, постіндустріалізація, глобалізація, економічний розвиток, національна економіка, теорії постіндустріалізму, цивілізація, інформація, інноваційний розвиток.

ВСТУП

Формування постіндустріального суспільства передбачає під собою нову історичну фазу розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є інформація і знання. Рисами, що відрізняють інформаційне товариство, є: збільшення ролі інформації і знань у житті суспільства; збільшення долі інформаційних комунікацій, продуктів та послуг у валовому внутрішньому продукті; створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

У сучасному суспільстві інформація стає найбільш важливою цінністю, а індустрія отримання, обробки і трансляції інформації — провідною галуззю діяльності, куди з кожним роком вкладають все більш значні капітали. Як вважають провідні вчені, інформація стає важливим стратегічним ресурсом, відсутність якого призводить до суттєвих втрат в економіці. Інформатизація суспільства виступає одним з вирішальних чинників модернізації економіки на ринкових засадах і запорукою інтеграції України в світове співтовариство.

Методологічну і теоретичну основу роботи склали роботи провідних вітчизняних і закордонних вчених, фахівців у сфері процесів глобалізації, постіндустріального розвитку, конкурентоспроможності національної економіки, міжнародних інноваційних процесів, аналіз технологічних укладів, що здійснено в наукових працях українських та російських учених, таких як Федулова Л.І.[17], Бажала Ю.М.[2], Йохни М.А.[14], Бузгаліна [1], С.Глазьєва [5], Я.Корнаї[8], В.Кудрова[9], Дж.Саг-

са [15], Я.Ширмера [23]. Разом з тим, багато питань, пов'язаних з дослідженням факторів інформаційно-інноваційного розвитку економіки України, потребують поглибленого вивчення.

При вирішенні поставлених задач у роботі були використані історико-порівняльний та логіко-діалектичний методи для розкриття методологічних та теоретичних засад процесів глобалізації; загальнонаукові методи аналізу та синтезу (для досліджень теоретико-методологічної основи сучасного технологічного розвитку), системно-структурний методи, з метою визначення структури конкурентоспроможності, формування сучасної ресурсної бази національної конкурентоспроможності; класифікаційно-аналітичні методи аналізу.

Метою статті є визначення проблематики питань інформаційно-інноваційного розвитку постіндустріального суспільства та місця в даних процесах України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Від рівня інформатизації суспільства залежить національна безпека держави її економічний, політичний, соціальний розвиток. Враховуючи тенденцію розвитку сучасного цивілізаційного розвитку, а саме: формування постіндустріальної цивілізації та її безпосередній вплив на моделі формування економік країн світу. Інноваційно-інформаційне забезпечення є головним об'єктом діяльності країн у світогосподарських процесах.

Постіндустріальне суспільство — це суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції та суттєвого зростання доходів населення пріоритет переходить від виробництва товарів до виробництва послуг. Домінуючим виробничим ресурсом є інформація та знан-

ня. Наукові розробки стають головною рушійною силою економіки. В сучасній ринковій економіці створюється адекватний їй вимогам механізм НТП, основними рисами якого є високий ступінь свободи вибору напряму наукових досліджень і впровадження у виробництво їх досягнень; прийняття на себе науковими установами і підприємствами ризику від можливих негативних економічних результатів у процесі наукових розробок та їх реалізації в практику; конкуренція між розробниками у виборі наукових підходів, шляхів і методів розв'язання народногосподарських і соціальних проблем; децентралізований характер формування політики здійснення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), відповідно до якого весь інноваційний цикл відбувається в поєднанні приватнопідприємницької діяльності підприємств у галузі НТП з державною діяльністю. Остання здійснюється шляхом створення і фінансування державних програм науково-технічного прогресу.

Розвиток інноваційно-інвестиційного та формування інформаційного простору в сучасних світогосподарських процесах може зумовлюватися структурами економіки певних країн. Трансформаційні зрушення в економіці України оптимально охарактеризовані С.В. Мочерним, що передбачає такі основні моделі: 1) ринкової економіки з її модифікаціями та історичними формами (просто ринку, цивілізованого ринку, ринкової економічної системи, соціально орієнтованої ринкової економіки, розвиненої ринкової економіки тощо); 2) змішаної економіки, яка є найдосконалішою моделлю сучасного капіталізму; 3) постіндустріального суспільства; 4) національної економіки; 5) капіталістичної економіки; 6) народної економіки. Найдосконалішою моделлю сучасного капіталізму він називає другу модель змішаної економіки. Від соціально орієнтованої ринкової економіки вона відрізняється тим, що передбачає: по-перше, розширення меж державної власності на засоби виробництва, національний дохід, фінансово-кредитні інститути, об'єкти інтелектуальної власності тощо; по-друге, впровадження систем національного планування та регулювання; по-третє, певний перерозподіл національного доходу на користь найбільш виступаючих населення через систему прогресивного оподаткування та соціального законодавства. Але й вона, на думку С. В. Мочерного, не повинна стати вектором стратегічних перетворень: по-перше, тому що допускає значну витрату ресурсів (людських, фінансових, матеріальних); по-друге, тому що потребує багато часу (від 50 до 100 років); по-третє, тому що є чужою, запозиченою моделлю; по-четверте, тому, що термін "змішана економіка" не є взірцем вербальної досконалості.

Проте новою соціально-економічною моделлю, за оцінкою С. В. Мочерного, є модель постіндустріального суспільства (Д. Белл, Р. Арон). Дана модель є найбільш правильною для України. Найважливішими структурними елементами постіндустріального суспільства є університети, наукові інститути та дослідницькі організації, а матеріальні продуктивні сили перестають відігравати домінуючу роль.

Необхідністю інноваційно-інформаційного зростання є забезпечення стабільного інвестиційного розвитку. Світова практика доводить, що для забезпечення економічного зростання інвестиції в економіці повинні

становити 19—25% ВВП [1, с. 107]. В Україні ж цей показник протягом трансформаційного періоду мав тенденцію до скорочення — з 18,6% у 1990 р. до 14,7% у 2003 р. У промислово розвинених країнах питома вага витрат на наукові та науково-технічні розробки у ВВП становить приблизно 3%, в Україні — майже втричі менше: 1,23% у 2004 р., 0,97% — у 2006 р.

За даними Державного комітету статистики України, за 9 місяців 2008 р. у розвиток економіки держави вкладено 155,8 млрд грн. капітальних інвестицій. Найвагомішу частку з них (87,9% загального обсягу) складають інвестиції в основний капітал (у капітальне будівництво та придбання машин і обладнання), 1,4% — витрати на придбання та створення інших необоротних матеріальних активів, 0,2% — на формування основного стада робочої худоби. На капітальний ремонт, модифікацію та модернізацію об'єктів витрачено 9,0% усіх інвестицій, на придбання, створення нематеріальних активів — 1,5%.

Значно зросли обсяги інвестицій в основний капітал у заклади освіти (на 61,0%), проте їх частка в загальних обсягах залишилася незначною — 1,1%.

Обсяги інвестицій у підприємства з надання комунальних та індивідуальних послуг, заклади культури та спорту за 9 місяців 2008р. збільшилися на 5,5%. Зросли обсяги інвестицій в основний капітал у будівництво (на 21,6%), торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (на 18,2%), охорону здоров'я та надання соціальної допомоги (на 10,2%), діяльність готелів та ресторанів (на 6,3%). За січень-вересень 2008р. проти відповідного періоду минулого року скоротилися обсяги інвестицій у державне управління (на 16,7%), діяльність транспорту і зв'язку (на 10,0%) та фінансову діяльність (на 8,0%).

Серед негативних тенденцій, які знаменують триваючу деіндустріалізацію, слід також відзначити зростання питомої ваги низько технологічних галузей. Щоправда, у 2006 р. з'являється тенденція до зниження частки галузей паливно-енергетичного комплексу, а прогнозоване на 2011 р. зниження становить 35% [2].

Несприятливими умовами для інноваційної та інвестиційної діяльності на Україні є посилення податкового навантаження; скорочення майже вдвічі державних інвестицій; нестабільна політична та економічна ситуація. Інноваційний розвиток гальмується і станом кадрового наукового потенціалу країни. Вітчизняна забезпеченість науковими кадрами з розрахунку на 1000 чол. зайнятого населення є нижчою порівняно із США та Японією у 2 рази, Німеччиною та Францією — у 1,7 рази.

За даними Держкомстату, за перший квартал 2008 року лише на одному з шести промислових підприємств частка інноваційної продукції становила понад 50%, в той час як на кожному другому — до 10%. Загалом понад 90% від загальної кількості промислових підприємств взагалі не здійснюють інновацій. Падіння інноваційної активності підприємств у останні роки не корелювало з динамікою інвестиційних процесів, що свідчить про слабку інноваційну спрямованість інвестицій.

Між тим, досвід інноваційно активних підприємств показує, що впровадження інновацій суттєво впливає на їх економічні показники: понад 90% таких підприємств одержали приріст обсягів випуску, 40% замінили застарілу продукцію на нові її види, понад 30% — знизили

матеріало- та енергомiсткiсть продукцiї, 25% — впровадили новi технологiї природоохоронного типу [3].

Для iнтенсивного iнновацiйного пiднесення економiчної сфери досить важливим є вдосконалення державної полiтики i законодавства, спрямованого на стимулювання iнновацiйних процесiв; наявнiсть у прiоритетних галузях великих нацiональних компанiй, що здiйснюють масштабнi програми виробництва i просування на ринки конкурентоспроможної продукцiї; розвиток сучасної мережi iнновацiйної iнфраструктури.

Україна має реальнi передумови для створення та утвердження iнновацiйної моделi розвитку економiки. Насамперед — це високий науково-технiчний, кадровий та iнтелектуальний потенцiали, розвинута навчально-наукова система, високий освiтнiй рiвень населення, наявнiсть квалiфiкованої робочої сили. Проте, з iншого боку, закрiплення технологiчного вiдставання України вiд розвинених держав свiту. Простежуючи динамiку розвитку України можна зазначити: якщо першi роки економiчного зростання супроводжувалися певним пожатвенням у сферi iнновацiйної дiяльностi, з 2002 року частка промислових пiдприємств, якi здiйснюють технологiчнi iнновацiї, невпинно скорочується, що свiдчить про несформованiсть в Україні зв'язку науки, технологiй та виробництва, що пiдтримувало б впровадження iнновацiй.

ВИСНОВКИ

Першочерговим завданням формування iнновацiйної моделi розвитку в Україні має стати подолання хибного уявлення про можливiсть зробити це шляхом механiчного вiдновлення необхiдних рiвнiв державного фiнансування науково-технiчної сфери. Необхiдне встановлення взаємозв'язку економiки, науки, технологiй та виробництва. А вiдповiдно i поєднання державної полiтики та активностi незалежних економiчних суб'єктiв, якi, дiючи вiдповiдно до власних економiчних iнтересiв та стратегiчних орієнтирiв, об'єктивно сприяють розвитку iнновацiйної дiяльностi в Україні. Для цього в структурi науково-технiчної та iнновацiйної полiтики держави має вiдбутися зрушення на користь збiльшення питомої ваги засобiв непрямого стимулювання iнновацiйної дiяльностi.

Податкова система повинна виступити в ролi одного з важливих iнструментiв iнвестицiйного забезпечення засад iнновацiйної моделi розвитку в Україні. Засобом забезпечення цiльового використання коштів, отриманих внаслiдок iнновацiйних податкових пiльг, має стати впровадження механiзму спеціальних iндивiдуальних рахункiв у Державному банку реконструкцiї i розвитку.

Побудова iнновацiйної моделi розвитку потребує й потужного iнституцiйного забезпечення. Йдеться про розвиток рiзноманiтних органiзацiйних форм iнновацiйного пiдприємництва, вiдновлення пiльгового режиму для технопаркiв, створення "бiзнес-iнкубаторiв", формування та дiяльностi технополiсiв. Вiдповiдно органiзацiя iнновацiйної дiяльностi саме в економiчнiй стук України має формуватися на державному рiвнi з урахуванням iнституцiйних правил.

Лiтература:

1. Закон України "Про iнновацiйну дiяльнiсть" // Вiдомостi Верховної Ради (ВВР). — 2003. — № 36. — ст. 266.

2. Бажал Ю.М. Змiшана економiка — економiка конкурентоспроможностi / Iнформацiйне суспiльство. Шлях України. — К., Бiблiотека iнформацiйного суспiльства, 2004. — С. 219—224.

3. Бузгалiн А. Теорiя соціально-економiчних трансформацiй. — 2003. — с. 616.

4. Геєць В. Iнновативно-iнновацiйний шлях розвитку — модернiзацiйний проект розвитку української економiки i суспiльства початку ХХI ст. // Банківська справа. — 2003. — № 4.

5. Глазьев С.Ю., Выбор будущего. — Алгоритм, 2005. — с. 352.

6. Гриньов Б.В., Бубенко П.Т., Гусєв В.А. Проблеми формування iнновацiйної системи в Україні // Економiка i прогнозування. — 2004. — № 3. — С. 127—129.

7. Калитич Г.І., Рубан В.Я. Творчiсть стратегiчна парадигма iнновацiйного розвитку // Науково-технiчна iнформацiя. — 2003. — №5. — С. 29—33.

8. Корнаи Я. Эволюция финансовой дисциплины в постсоциалистической // Общественные науки и современность. — 1994. — № 4. — С. 19—31.

9. Кудров В.М. Центральная и Восточная Европа: десять лет перемен // Общественные науки и современность. — 2001. — №1 — С. 41—54.

10. Мусiне Л.О. Прiоритетнi напрямки науково-технологiчної та iнновацiйної полiтики // Формування ринкових вiдносин в Україні. — 2003. — №9 (28).

11. Пахомов Ю. Бiфуркацiйний стан свiтосистемного ядра напередоднi змiни свiтових лiдерiв // Економiка України. — 2008. — N 4. — С. 4—14.

12. Петрина М. Базовi умови створення iнновацiйної моделi розвитку економiки України // Економiка України. — 2006. — № 8. — С. 3.

13. Наукова та iнновацiйна дiяльнiсть в Україні. Статистичний збiрник <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

14. Стадник В. В., Йохна М. А. Iнновацiйний менеджмент: навчальний посiбник. — К.: 2006 р. — 464 с.

15. Сакс Дж. Конец бедности: экономические возможности нашего времени. (The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time, 2005).

16. Федулова Л.І. Iнновацiйний розвиток економiки: модель, система управлiння, державна полiтика; НАН України; Iнститут економiчного прогнозування. — К.: Основа, 2005. — 550 с.

17. Федулова Л.І. Iнновацiйна економiка. — К.: Либiдь, 2006. — 480 с.

18. Фiсун А.О. Iнновацiйна стратегiя як фактор iнтенсивного розвитку // Формування ринкових вiдносин в Україні — 2003. — №7—8 (26—27).

19. Федулова Л.І. Сучаснi концепцiї менеджменту. навчальний посiбник. — Издательство: ЦУЛ, 2007 г. — С. 534

20. Ширмер Я. Монетизацiя бартеризованої економiки. Зменшення не грошових операцiй з бюджетом в Україні. — 2007. — С.5—14.

21. Europe: Economic and Financial Affairs. — Brussels: Commission of the European Communities, 2006.

22. <http://www.novekolo.info>. Мережа розвитку iнновацiйного пiдприємництва. Стаття: Iнвестицiйна пiдтримка розвитку пiдприємств.

23. <http://www.management.com.ua>. Кейс: Iнновацiйна практика польських пiдприємств.

Стаття надiйшла до редакцiї 10.02.2010 р.